

Parijsche spreeuwen

tekst en foto's Jouke Altenburg

Mensen en spreeuwen leven al eeuwen in elkaars nabijheid, maar niet altijd tot wederzijds genoegen. Zo staan spreeuwenpoep op huis en haard evenals gewasschade (aan met name fruit) aan de minzijde van de menselijke balans. Maar daar staan ook positieve zaken tegenover, waarover zo meer. Ik vind spreeuwen intrigerende vogels en volg daarom de broedpopulatie in mijn woonwijk. In dit artikel zet ik mijn telresultaten van 2015 t/m 2025 op een rij.

Spreeuwenman (blauwe ondersnavel) zingt het hoogste lied. Culemborg, 8-4-2020.

Huismussen hebben de naam, maar ook spreeuwen maken veelvuldig gebruik van menselijke bouwwerken. Daar maakten onze verre voorouders al handig gebruik van. Ze hingen aardewerken potten als nestgelegenheid aan de buitenmuren om jonge spreeuwen te kunnen 'oogsten' als vulling voor stoofpot of soep [1]. Door de nestopening van deze spreeuwenpotten met een stokje te verkleinen konden nestjongen wél door hun ouders worden gevoerd, maar niet uitvliegen. De uitdrukking 'ergens een stokje voor steken' schijnt hieraan te zijn ontleend. Maar spreeuwen waren in het verleden niet alleen van belang als voedsel. Ze vormden ook een inspiratiebron. Het gebruik van roze of blauw op geboortekaartjes en van de muisjes op de bijbehorende beschuiten zou terug te voeren zijn op de kleur van de ondersnavel van vrouwelijke c.q. mannelijke spreeuwen [2]. Op het Ex libris van natuurbeschermers Jacques P. Thijsse stond een groepje 'onbekommerd' kwetterende spreeuwen afgebeeld [3]. Spreeuwen waren in de 20e eeuw voor vogelonderzoekers een ideale 'modelsoort' vanwege hun algemene voorkomen, trekgedrag én hun voorkeur voor het broeden in door mensen gemaakte voorzieningen, zoals nestkasten.

Onderzoeks'medewerkers'

Op 24 mei 1911 werd in Nijkerk een spreeuw door vrijwillig ornitholoog Meindert Menno van Esveld als eerste vogel in Nederland van een ring voorzien. Eén van de 15 door hem geringde spreeuwen werd een jaar later nabij Hoevelaken teruggemeld. De vogel was geschoten [4]. Hiermee werd de basis gelegd voor het ringonderzoek waarmee tot op de dag van vandaag vogelpopulaties worden bestudeerd.

In de jaren '60 ving ornitholoog Anton Perdeck tijdens de najaars-trek in de omgeving van Den Haag enkele duizenden spreeuwen. Na het ringen werden de volwassen en vliegvlugge jonge spreeuwen naar Zwitserland en Spanje gebracht en daar vrijgelaten. Deze wereldberoemd geworden experimenten waren bedoeld om te achterhalen of de spreeuwen de trekrichting naar hun overwinteringsgebied zouden aanpassen [5][6]. Spoileralert: dat doen ze dus. Het onderzoek werd recent in detail bevestigd door Morrison Pot, met enkele tientallen spreeuwen die van lichtgewicht zenders waren voorzien [7].

Joost Tinbergen deed begin jaren '80 baanbrekend onderzoek naar de foerageerkeuzes die spreeuwenouders maken in relatie tot hun

in de penarie?

Het formatievliegen van spreeuwen bij hun slaappleaats is adembenemend. Culemborg, 9-11-2014.

Spreeuwen maken ook graag gebruik van nestkasten, waardoor de broedcyclus van de soort goed kan worden onderzocht. Culemborg, 2-5-2015.

(door Tinbergen soms veranderde) aantal nestjongen [8]. Zijn broer Tijs maakte er in 1983 de boeiende film 'Spreeuwenwerk' over. Deze film is nog steeds online te bekijken [9].

Buiten het broedseizoen kunnen spreeuwen tegen de avond in enorme aantallen bij elkaar komen. Als je geluk hebt, kun je dan genieten van fascinerende vliegbewegingen, voordat ze hun slaapplekken in dicht gewas opzoeken. Tijdens hun spectaculaire manoeuvres botsen de spreeuwen niet tegen elkaar aan. Groningse onderzoekers ontrafelden daarvoor de randvoorwaarden. De twee belangrijkste: houd je zeven dichtstbijzijnde burens in de gaten én vlieg met een constante snelheid [10]. Maar ook met die kennis blijft zo'n spreeuwenballet evengoed magie, van een zeer pienter ogende soort.

Algemeen, maar wel onder druk

Hoewel spreeuwen in de 20e eeuw intensief door wetenschappers werden bestudeerd, ging het de soort niet bepaald voor de wind. Zo verlieten spreeuwen in Drenthe als broedgebied geschikte bossen wanneer de afstand tot hun foerageergebieden door veranderingen in landschap (a.g.v. ruilverkaveling) en beheer te

groot werd [11]. Niet alleen in ons land [12] maar in heel Noord- en West-Europa gingen de spreeuwenpopulaties achteruit [13]. Was er een grote (landelijke) oorzaak voor deze structurele negatieve trend? Het jaar 2014 werd door Vogelbescherming en Sovon uitgeroepen tot Jaar van de Spreeuw, om de oorzaken van die achteruitgang te onderzoeken. Dit was voor mij de aanleiding om beter op de broedende spreeuwen in mijn eigen woonwijk te gaan letten. De telmethode daarvoor heb ik in 2014 uitgeprobeerd (zie kader-tekst 'methode') en van 2015 t/m 2025 voortgezet.

Hoe gaat het met de spreeuwen in Parijsch?

Na elf jaar tellen van broedende spreeuwen in mijn woonwijk heb ik de resultaten op een rij gezet aan de hand van drie vragen:

- Wat was de trend van de lokale spreeuwpopulatie?
- Hoe deed de lokale spreeuwenpopulatie het in vergelijking met de landelijke en provinciale trends?
- Veranderde de voorkeur van de spreeuwen voor het type broedlocatie?

Joost Tinbergen toonde aan dat emelten het bulkvoer voor spreeuwenjongen vormen. Deze larve van de langpootmug is een gekende knager aan graswortels. Culemborg, 29-4-2011.

Spreuwenman met een snavel vol insecten voor de nestingang. Culemborg, 22-5-2013.

Hoekpannen vormen de preferente broedlocatie, maar het aandeel nam vanaf 2023 af. Culemborg, 20-3-2009.

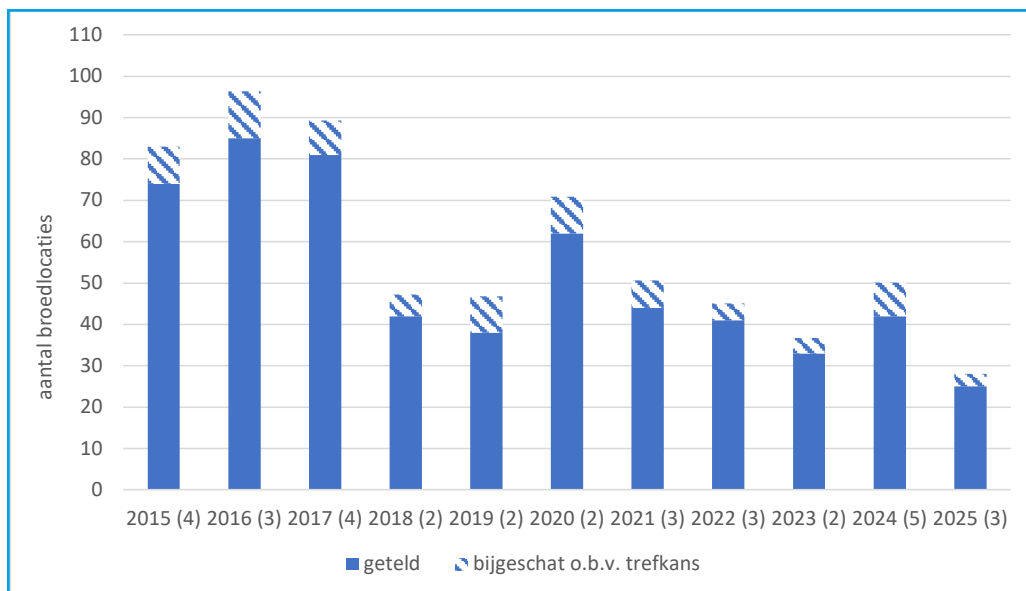
Methode

Spreuwenmannen zingen het hoogste lied in de directe omgeving van hun nest, vaak op minder dan 20 meter afstand [14]. Bij het tellen van broedvogels is niet alleen het intekenen van de locatie van de vogel, maar ook het registreren van hun gedrag vereist. Bij spreeuwen gebeurt dat doorgaans op basis van zang. Voor het interpreteren van deze zangwaarnemingen hanteert Sovon voor spreeuwen een afstand van 100 meter. Twee of meer waarnemingen binnen die afstand worden samengevoegd tot één territorium [15]. Maar als er meerdere paren binnen 100 meter van elkaar broeden, moet je toch echt herhaald naar bewoonde nesten zoeken om tot een betrouwbaar telresultaat te komen. Dat is bij spreeuwen goed mogelijk, omdat:

- het aandeel nesten dat ten minste één uitgevlogen jong oplevert hoog is, namelijk ca. 80% [15]
- spreeuwen per regio behoorlijk synchroon broeden, al bestaat er enige variatie tussen jaren [16]
- nestkastcontroles in de omgeving aanwijzingen kunnen geven voor de jaarlijkse timing van bewoonde nestentellingen [17]
- poepspetters nabij nestopeningen of op straatstenen (en geparkeerde auto's) duidelijke visuele indicaties vormen voor een nabijgelegen nest met jongen
- spreeuwenjongen vanaf een dag of vier luidkeels om eten bedelen [18]
- spreeuwenouders hun jongen vooral in de ochtend- en namiddaguren voeren [19].

Mijn onderzoeksgebied ligt in de noordwesthoek van Culemborg (Parijsch-1) en wordt begrensd door de Ooievaarlaan, het Oeverloperpad, de Nachtegaallaan en het Kwartelpad. Het gebied beslaat ongeveer vier hectare. Het proefjaar 2014 liet zien dat het aantal spreeuwen erg hoog was en dat de vogels veelal gebruikmaakten van hoekdakpannen als toegang tot hun nestruimte. Die hoekpannen liggen meestal binnen gehoor- en/of zichtafstand van openbare wegen en paden. Van 2015 t/m 2025 heb ik de tellingen elk voorjaar herhaald. Jaarlijks kostte dat me ongeveer twee uur. Doordat ik elk jaar meerdere malen op pad ging, kon de jaarlijkse trefkans worden vastgesteld. Met die informatie kon ook het aantal gemiste nesten worden geschat. In de noten [17] en [20] staat meer detailinformatie over de methode, waaronder de motivatie voor het wisselende aantal telrondes en de toegepaste statistiek.

De ontwikkeling van het lokale aantal broedende spreeuwen is vergeleken met de landelijke en provinciale indexen van het Broedvogel Monitoring Project van Sovon Vogelonderzoek Nederland. Ten tijde van het schrijven van dit artikel waren deze gegevens beschikbaar tot en met 2024.

Figuur 1: Het aantal getelde zekere broedgevallen van spreeuwen, gebaseerd op broedlocaties die door ouders met voer werden bezocht, of waar bedelende nestjongen hoorbaar waren. Het aantal telrondes per jaar staat tussen haakjes vermeld. Op basis van de jaarlijkse trefkans is geschat hoeveel zekere broedgevallen zijn gemist.

RESULTATEN

De lokale trend

Figuur 1 spreekt boekdelen. De lokale spreeuwenpopulatie is in 11 jaar tijd met tweederde afgenomen: van ongeveer 90 naar circa 30 broedgevallen. Deze achteruitgang is dan ook significant [21]. De afname verliep echter niet geleidelijk. In 2018 was er plotseling sprake van een halvering. Daar bleef het niet bij. Deze afname zette in de jaren erna gestaag door. Alleen 2020 en 2024 vormden positieve uitzonderingen, al werden de aantallen van de beginjaren niet meer bereikt.

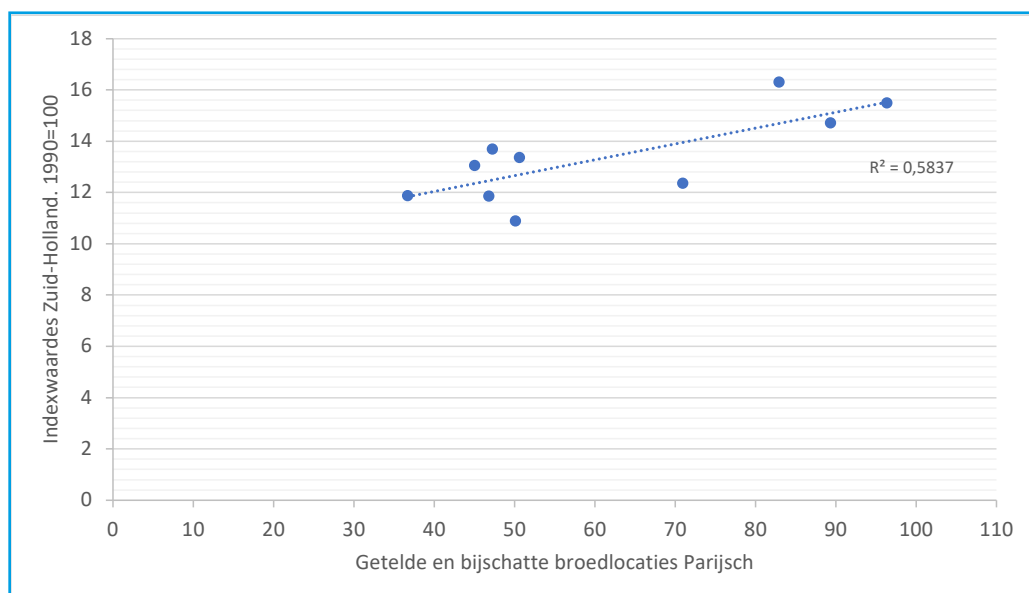
Beter of slechter dan elders?

Een vergelijking van de lokale telresultaten met elders is lastig. Er zijn namelijk maar weinig andere gebieden waar systematisch naar zekere broedgevallen van spreeuwen wordt gezocht. Een alternatief vormen de indexen van het Broedvogel Monitoring Project van Sovon & CBS. Deze jaarlijkse indexen geven de procentuele veranderingen weer in het aantal vastgestelde territoria ten opzichte van een ijkjaar, dat op 100 is gesteld. Voor de landelijke spreeuwenindex is dat het jaar 1984. De minimale en maximale landelijke indexwaarden voor de periode 2015 t/m 2024 variëren van 45,9 (in 2018) tot

54,14 (in 2015). De landelijke indexwaarden hangen niet goed samen met de lokale telresultaten in *Parijsch*; het verband is 'zeer zwak' [22].

Als we de lokale telresultaten met een provinciale trend willen vergelijken, dan moeten we een keuze maken. De Culemborgse bebouwde kom ligt immers in een uithoek van de provincie Gelderland, met zijn grote verscheidenheid aan landschappen, bodemsoorten en waterpeilen. Zuid-Holland en Utrecht liggen dichtbij en lijken qua landschappelijke structuren en dominante bodemsoorten geschikter voor een zinvolle vergelijking.

De vergelijking van de Gelderse indexwaarden met de lokale telresultaten leverde, zoals verwacht, een 'zeer zwak' verband op. De vergelijking met de indexwaarden van de provincie Utrecht toonde een 'zwak' verband. Tot mijn verrassing was er een sterk, positief verband tussen de indexwaarden van de provincie Zuid-Holland (2015 t/m 2024) en het aantal getelde en bijgeschatte broedlocaties in mijn onderzoeksgebied (figuur 2) [23]. De kans dat dit verband op toeval berust is heel klein, ca. 1%. Van zo'n onverwachte uitkomst kan ik echt genieten.

Figuur 2: De relatie tussen het aantal getelde en bijgeschatte zekere broedlocaties in het onderzoeksgebied (x-as) en de corresponderende jaarlijkse indexwaarden van de provincie Zuid-Holland (y-as) voor de jaren 2015 t/m 2024. Het verband is positief en 'sterk'.
Bron indexwaarden: Sovon Vogelonderzoek Nederland/CBS-NEM.

Broedlocatiekeuze

Tijdens het uitprobeerjaar 2014 heb ik vier typen broedlocaties onderscheiden. De spreeuwenparen prefereerden als broedlocatie de hoekpannen van de huizen die toegang gaven tot een flinke ruimte achter het boeiboard. Ook de ruimtes naast dakramen gaven toegang tot broedruimtes onder dakpannen. Sommige spreeuwen wisten de barrière van de vogelwerende plastic 'kammen' onder de laatste pannenrij vanuit de dakgoten opzij te wrikken om een nestplek te vinden. In de categorie 'overig' vielen bijvoorbeeld nestingen naast schoorstenen en dakkapellen. Was de broedlocatiekeuze van de spreeuwen over de jaren gelijk gebleven? Figuur 3 toont de variatie tussen de jaren.

Voor de periode 2015 t/m 2023 waren de verschillen tussen jaren in de verdeling over de vier typen nestingen verwaarloosbaar klein. Dat veranderde bij de toevoeging van het jaar 2024: de spreeuwen maakten duidelijk andere keuzes. Het aandeel nesten achter hoekpannen daalde fors. Deze verandering was niet toe te schrijven aan toeval. Deze verandering in broedlocatiekeuze werd met de toevoeging van 2025 gedeeltelijk teruggedraaid: over de hele periode 2015 t/m 2025 was de variatie tussen jaren net niet

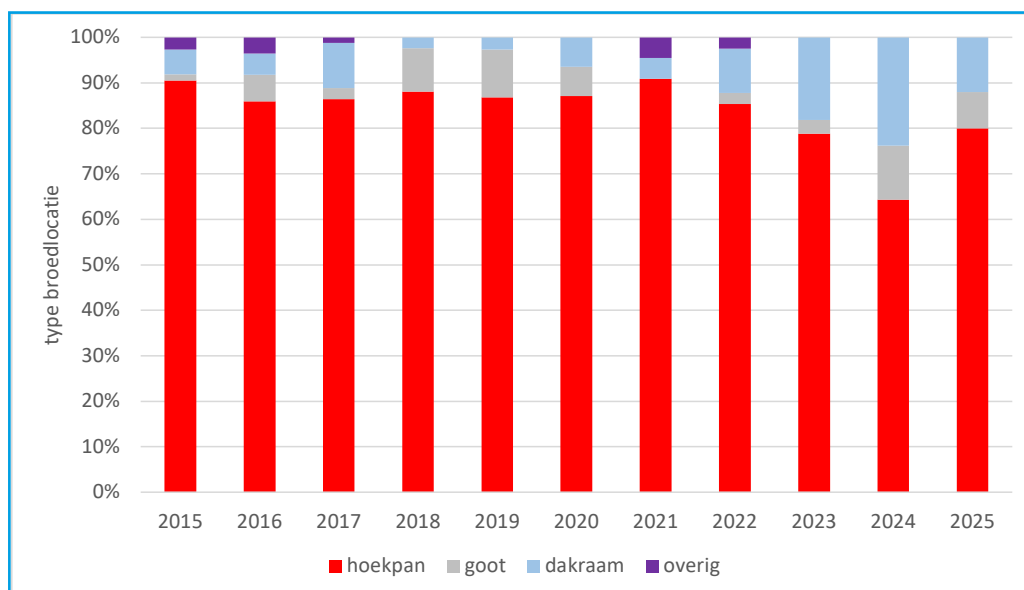
meer significant [zie bijlage 1]. Deze wisselende uitkomsten illustreren het grote belang van lange tijdreeksen.

DISCUSSIE

De lokale spreeuwenstand ging in de jaren 2015 t/m 2025 fors achteruit. Met een afname van tweederde van het aantal broedparen lijkt de spreeuwenpopulatie in dit deel van de wijk Parijsch in de penarie te zitten. Maar die conclusie is wat kort door de bocht: de lagere aantallen broedparen van de laatste jaren mogen in (inter-) nationaal perspectief nog steeds als 'hoog' worden gekwalificeerd [17].

Voor een antwoord op de vraag wat deze achteruitgang heeft veroorzaakt, zijn geen duidelijke aanwijzingen voorhanden [20]. Het feit dat de lokale telresultaten zo sterk samenhangen met de trend in de provincie Zuid-Holland, lijkt te wijzen op oorzaken buiten de directe omgeving.

Toch tonen de recente veranderingen in de broedlocatiekeuze (figuur 3 en bijlage 1) aan, dat er mogelijk ook lokale factoren

Figuur 3: Jaarlijkse voorkeuren van de lokale spreeuwenpopulatie voor vier typen ingangen naar broedlocaties in de jaren 2015 t/m 2025.

Een dakrenovatie (na het broedseizoen) onthulde een flink aantal oude spreuwen nesten naast een dakraam. Culemborg, 20-11-2020.

Het aandeel van de nesten dat bij dakramen werd gevonden nam vanaf 2023 toe. Culemborg, 8-3-2014.

meespelen. Voor bijvoorbeeld kauwen en eksters vormen nestjonge spreuwen een aantrekkelijke prooi. Ik kan het niet kwantificeren, maar het is mijn stellige indruk dat eksters en kauwen in de loop van de jaren tijdens het broedseizoen steeds intensiever door het onderzoeksgebied zijn gaan 'schuimen'. Ik zie beide soorten gericht de broedlocaties van spreuwen langsgaan. Het alarmerende 'tsjing tsjing' van de spreuwenouders is dan niet van de lucht. De laatste jaren vliegen de kauwen niet alleen op en neer tussen hun 'kolonie' in de Armenboomgaard bij Werk aan het Spoel en het onderzoeksgebied. Ook in de wijk zelf zijn kauwen gaan broeden. Hun nesten lijken vooral te liggen op oostelijk geëxponeerde daken van huizen met dubbele rijen zonnepanelen. Het aantal huizen met zonnepanelen is de afgelopen jaren sterk toegenomen. In het bomenbestand in de wijk hebben zich in het afgelopen decennium ook diverse eksterparen gevestigd. Dat roept de vraag op of er een landscape of fear [24] is ontstaan, waardoor de lokale spreuwenpopulatie deels naar elders is uitgeweken? Is de toegenomen predatiedruk misschien ook de reden voor de recente veranderingen in de broedlocatiekeuze? Hoekpannen bieden kauwen en eksters een ruime toegang tot nestholtes van spreuwenkoppels, met een grote kans om een bedelend spreuwenjong te bemachtigen. Bij de krappere openingen naast dakramen of vanuit dakgoten is dat veel lastiger. Kortom: wie in de penarie zit, moet vindingrijk zijn. Dat spreuwen slim zijn, is al wetenschappelijk aangetoond.

Dankwoord

Annelies Visser wordt bedankt voor haar commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

BIJLAGE 1

Resultaten van de Chi-kwadraat test of de broedlocatievoorkeuren van spreuwen in de wijk Parijsch tussen jaren verschilden.
* = significant.

Periode	X ² =	df=	p=
2015-2023	24,66	32	0,43
2015-2024	48,44	36	0,03*
2015-2025	49,7	40	0,051

NOTEN en BRONVERMELDING

- [1] https://archeologie.zuid-holland.nl/nieuws/17e-eeuwse-luxe-een-spreuwenpot_43
- [2] Mondelinge mededeling Jip Louwe Kooijmans (Sovon).
- [3] Trouw d.d. 9-4-2005, Boekenkatern p.11.
- [4] <https://vogeltrekstation.nl/pages/geschiedenis>
- [5] Perdeck A.C. 1964. An experiment on the ending of autumn migration in Starlings. *Ardea* 52: 133-139.
- [6] Perdeck A.C. 1967. Orientation of Starlings after displacement to Spain. *Ardea* 55: 194-202.
- [7] Pot M. et al. 2024. Revisiting Perdeck's massive avian migration experiments debunks alternative social interpretations. *Biology Letters* 20: 20240217.
- [8] Tinbergen J.M. 1981. Foraging decisions in Starlings (*Sturnus vulgaris*). *Ardea* 69: 1-67.
- [9] https://www.vpro.nl/speel~WO_VPRO_522301~spreuwerken~.html
- [10] Hemelrijk C.K. & Hildenbrandt H. 2011. Some Causes of the Variable Shape of Flocks of Birds. *PLoS ONE* 6(8): e22479.
- [11] Bijlsma R.G. 2013. Lokale trends en broedprestaties van Nederlandse spreuwen *Sturnus vulgaris* in de afgelopen eeuw. *Drentse vogels* 27: 78-100.
- [12] van Turnhout C. & van den Bremer L. 2013. Voorstudie Jaar van de Spreeuw 2014. Sovon-rapport 2013/71. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- [13] Heldbjerg et al. 2019. Contrasting population trends of Common Starlings (*Sturnus vulgaris*) across Europe. *Ornis Fennica* 96: 153-168.
- [14] van Berkel A. 2001. Inventarisatieperikelen, ervaringen met Spreeuwen-inventarisatie in stedelijk gebied. *Sovon-nieuws* 14/1: 14-14.
- [15] <https://stats.sovon.nl/stats/soort/15820>.
- [16] van Turnhout C. et al. 2016. Recente broedresultaten van Nederlandse Spreeuwen in historisch perspectief. *Limosa* 89: 37-45.
- [17] Altenburg J.F. 2016. Culemborgse nieuwbouwwijk (b)lijkt spreuwenwalhalla. *Limosa* 89: 170-178.
- [18] MacKinnon E. et al. 2024. Patterns of parent-absent begging in European Starling (*Sturnus vulgaris*) nestlings. *Journal of Ornithology* 165: 979-986.
- [19] Gallacher H. 1978. *De Spreeuw*. Uitgeverij Het Spektrum, Utrecht/Antwerpen.
- [20] Altenburg J.F. 2025. Spreeuwen in het nauw in Culemborgs' walhalla? *Limosa* 98/3: 123-131.
- [21] Lokale trend aantal broedgevallen + bijschattingen 2015 t/m 2025: R² = 0,6874 F = 19,02 df=10 p < 0,01.
- [22] Landelijke index versus lokaal aantal broedgevallen + bijschattingen 2015 t/m 2024: R² = 0,018 df= 9 F = 0,15 p = 0,71.
- [23] Index Z-Holland versus lokaal aantal broedgevallen + bijschattingen 2015 t/m 2024: R² = 0,58 df= 9 F = 11,2 p = 0,01.
- [24] Bleicher S.S. 2017. The landscape of fear conceptual framework: definition and review of current applications and misuses. *PeerJ* 5: e3772.